

מדינת ישראל

משרד החינוך

המינהל הפדגוגי

השרות הפסיכולוגי ייעוצי

רח' דבורה הנביאה 2, ירושלים 91911 טל: 02/5603249, 02/5603251 פקס: 02/5603256

www.education.gov.il/shefi

מרחב האינטרנט כחלק ממרחב החיים

והתמודדות עם אלימות באינטרנט

הכינו: אליזבט גלאון, מדריכה ארצית אחראית אינטרנט ומיכל זכריה, מדריכה ביחידה למניעת אלימות ופיתוח אקלים, שפ"י

מאפיינים מרכזיים של האינטרנט:

בני הנוער והילדים חיים חלק משמעותי מחייהם באינטרנט ושם הם מנהלים חלק ניכר מהקשרים החברתיים. כמו בקשרים חברתיים פנים אל פנים, גם במרחב האינטרנט יש ביטוי לשיחות סרק, לשיתוף רגשי, לתמיכה, לקונפליקט, לסיפורים אישיים, לצחוק ולבכי... זהו המשך טבעי של ההווי האישי והחברתי אשר בהשפעת המאפיינים הייחודיים של האינטרנט מקבלים צבעים נוספים - תיעוד, ריבוי שותפים, נידוד הגבול בין הפרטי לציבורי וכד' – זוהי תרבות ייחודית.

♦ האינטרנט הוא חלק מהחיים

- (כמעט) כל מה שעושים במרחב הפיזי נעשה ו/או מקבל ביטוי גם במרחב האינטרנט, ההתנהלות היא בו זמנית בשני המרחבים ומשלימה.
- האינטרנט זמין היום גם דרך טלפונים ניידים.

♦ האינטרנט לכשעצמו אינו פוגע או מיטיב – השימוש ביישומים שמתאפשרים באמצעותו

והפעולות שמבוצעות באמצעותם יכולים להיות פוגעים או מיטיבים, תואמים גיל או לא, מקדמים או מכשילים וכד'. חשוב לפתח מודעות לאפשרות לבחור את היישומים וההתנהגויות הרצויים.

♦ למאפיינים הייחודיים של האינטרנט השפעה על הלך הרוח של הגולשים:

- מאפייני האינטרנט כמו אי נראות, היעדר קשר עין, צמצום תחושות, תקשורת טקסטואלית ועוד, יוצרים אצל הגולש אפקט של הסרת עכבות. כתוצאה, יש נטייה לדיבור חופשי ואינטואיטיבי יותר וחשיפת ישירה וכנה של רגשות ומחשבות שבמרחב הפיסי לא תמיד נחשפים – לטוב ולרע.
- במרחב האינטרנט התפתחה ומתפתחת תרבות שכוללת שפה ונורמות חברתיות ייחודיות וחשוב להכיר תרבות זו מזווית ראייתם של בני הנוער והילדים.

- ◆ בין ילדים למבוגרים קיים, ברוב המקרים, פער דיגיטלי. בשל פער זה המבוגרים חווים חוויות דומות לאלו של מהגרים. הם עלולים לחוש בלבול באשר לאופן התפקוד הרצוי שלהם כדמויות משמעותיות בהקשר להתנהלות ילדיהם במרחב האינטרנט.
- ◆ בעידן האינטרנט קיימת נגישות זמינה למידע רב, אמין יותר ואמין פחות, מקצועי וחובבני, אישי וציבורי וכד'. מידע זה מתעדכן באופן רציף.

בריונות באינטרנט - Cyberbullying:

בריונות היא בריונות. גם בריונות במרחב הווירטואלי היא בדרך כלל אינה חד פעמית. בריונות קיימת הן במרחב הפיזי והן במרחב האינטרנט ובמקרים רבים יש לאירוע פגיעה המשכיית בשני המרחבים.

אין הבדל מהותי בפגיעה הנחווית מבריונות שמתרחשת מחוץ לאינטרנט לבין פגיעה הנחווית מבריונות שמתרחשת באינטרנט. יחד עם זאת, התנהגויות בריוניות יכולות להתבצע ביתר קלות וחווית הפגיעה עלולה להתעצם כאשר הדברים מתרחשים באינטרנט.

שימוש באינטרנט או בטלפון סלולארי לשליחת טקסט או תמונה במטרה לפגוע באדם אחר, פעולות אלה יכולות להתבצע כשהפוגע: מזדהה בשמו האמיתי, מאמץ לעצמו זהות בדויה, מתחזה לאדם אחר או באופן אנונימי. יש להבחין בין האפשרות של שימוש בכינוי לא מזהה, בזהות מושאלת ובאנונימיות לשם שמירה על פרטיות לבין שימוש לרעה של האפשרויות האלה לצורך פגיעה באחר

ביטויים של בריונות באינטרנט:

- העלבה: באמצעות שליחת מסרים אישיים וישירים
- הטרדה: שליחת מסרים פעמים רבות, עם וללא תוכן משמעותי למטרת הטרדה.
- הפצת שמועות: המצאת סיפורים שקריים והפצתם באמצעות טקסט מילולי, סרט או תמונה מעובדת
- לעג והשמצה המופנים ישירות לאדם או לאחרים.
- החרמה: הרחקה מקבוצה חברתית, יצירת סקרי שנאה
- הפחדה, איום וסחיטה.

מה מניע את הפוגעים?

- יכולים להיות מניעים רבים ושונים, אך יש מניעים ששכיחים יותר כאשר מדובר על בריונות באינטרנט:
- הפוגעים באינטרנט הם לא פעם אותם ילדים שפוגעים גם במרחב הפיסי. המניעים לפגוע נובעים מסיבות שונות, כעס, עלבון, מתסכול, אובדן שליטה עצמית ועוד.
 - השאיפה לפופולריות: לא פעם ילדים ובני נוער מחקים פעולות שנעשו ע"י אחרים וזכו לחשיפה רבה – מסריטים ומפיצים סרטים אלימים (אמיתיים או מומחזים), פתיחת קבוצות נגד מישהו או משהו וכד'. ככל שהתכנים קיצוניים יותר וחזקים יותר הם נצפים יותר, כמות הצופים בתכנים והמצטרפים לקבוצות היא מקור לחוויה של פופולאריות ולתהילה.

- חוסר מודעות לזווית הראייה של הנפגע ולרגשותיו, פעולה אימפולסיבית ללא מחשבה מראש על ההשלכות. לא פעם הדברים נעשים 'בצחוק' ובלהט הרגע.

מי הם הנפגעים?

- כל אחד עלול להיפגע.
- ילדים אשר דחויים ונפגעים גם בעולם הפיסי.
- ילדים שחוששים מדחייה ומהשפלה.

התערבויות למניעת בריונות באינטרנט ולטיפול באירועי בריונות

כמו בכל התערבות, כמו בכל פגיעה, חשוב לעבוד הן במישור הפרואקטיבי והן במישור הריאקטיבי עם כל האוכלוסייה, כחלק מתוכנית מניעה, ומתן מענה ייחודי לפוגעים ולנפגעים.

התערבות הריאקטיבית:

עצירה, ענישה, דיווח במידת הצורך ובנוסף בניית תוכנית אישית שיש לה היבטים ייחודיים על פי ההקשר (חוזר מנכ"ל).

התערבות פרואקטיבית:

מעבר לפעילויות המכוונות לנושא של האינטרנט בתוכנית "כישורי חיים" ובתוכניות המניעה יש שלב ולהדגיש את ההיבטים הייחודיים הקשורים לנושא.

על מנת שההתערבות תהיה אפקטיבית היא צריכה לקחת בחשבון תרבות זו שאינה חלק מחיינו המבוגרים (רובנו). חשוב להסתכל על המתרחש במרחב זה גם מזווית ראייתם של בני הנוער והילדים. לדוגמה - בבירור אירועים חריגים שהיה להם ביטוי במרחב האינטרנט חשוב לשאול שאלות על המניעים להתנהגויות ועל רמת המודעות להשלכותיה, על האינטרפרטציות שלהם לאירוע וכד' ולקחת זאת בחשבון בתכנון ההתערבות.

מסרים שניתן להעביר לילדים:

- לא לשתוק – גם כשזה קורה לך וגם כשקורה לאחר. חשוב לשתף בפגיעה ולעמוד לצד מי שנפגע, לדווח, לתמוך, לסייע ולפנות/להפנות לעזרה.
- לקבוצה יש כוח עמידה מול בריון אחד או בריונים מעטים – אפשר וחשוב לשתף חברים.
- כשאני מגן על מישהו אחר אני מצמצם את הישנות מעשי הבריונות.
- כשאנחנו מצייתים לכללים שהבריונים קבעו אנחנו הופכים אותם לכללים שלנו. אפשר ליזום התנהגויות חיוביות - לקבוצה יש כוח משותף לקבוע כללים חיוביים.

חשוב לזכור:

- ◆ התערבות רלוונטית צריכה לקחת בחשבון תרבות זו שאינה חלק מחיינו המבוגרים (רובנו). חשוב להסתכל על המתרחש במרחב זה גם מזווית ראייתם של בני הנוער והילדים. לדוגמה - בבירור אירועים חריגים שהיה להם ביטוי במרחב האינטרנט חשוב לשאול שאלות על המניעים להתנהגויות ועל רמת המודעות להשלכותיה, על האינטרפרטציות שלהם לאירוע וכד' ולקחת זאת בחשבון בתכנון ההתערבות.
- ◆ בכל פעילות ובטיפול באירוע חריג וכד' יש להתייחס גם להתנהלות באינטרנט, למשל בפעילות בנושא חברות יש להתייחס גם לחברויות באינטרנט, המושג חבר מקבל משמעות אחרת באינטרנט, למפגש חברים יש המשכיות ורציפות גם באינטרנט והמפגשים חוצים גבולות של זמן ומקום, יש חברויות שיש להם ביטוי רק באינטרנט כמו חברים שאוהדים דבר משותף או חברים למשחק וירטואלי וכד'; באירועים חריגים יש להתייחס לביטויים שהיו להתרחשויות גם באינטרנט, באירוע אלימות למשל יש לזכור שמעבר לאלימות פיזית ולאלימות מילולית יש גם סוג נוסף של אלימות שבאה לידי ביטוי באינטרנט כמו למשל טקסטים כתובים, קבוצות שנאה, תמונות וכד'.
- ◆ מעגלי הפגיעה השתנו, הגבולות הגיאוגרפיים אינם רלוונטיים (הכיתה, ביה"ס או השכונה, נוכחות פיזית באירוע וכד'). בכל אירוע ובאבחון בית ספר חשוב לבחון אלו ביטויים מקבלים האירועים במרחב האינטרנט ומי נחשף אליו.
- ◆ אלימות היא אלימות! גם אם היא התרחשה רק באינטרנט ויש להתייחס אליה כבכל אלימות אחרת.
- ◆ הבריונים הם תמיד מיעוט והטובים הם הרוב. חשוב להרחיב את מעגל התומכים הפוטנציאליים בקרב קבוצת הגיל - לפתח מודעות, לתת כלים לזיהוי מצבים של בריונות ושל פגיעה, לעודד תמיכה והושטת עזרה ולתת לגיטמציה לדווח על אירועים חריגים.
- ◆ אנחנו המבוגרים חשים לא פעם מבוכה וחוסר אונים לנוכח ההתנהלות של הילדים בזירת חיים חדשה זו. הנטייה הטבעית היא ליישם את כל העקרונות והחוקים המוכרים לנו מהסביבה הפיזית ולנסות לעשות סדר באמצעות הכלים המוכרים לנו, אבל לעיתים כלים אלה לא עובדים בהקשר לדינאמיקה הייחודית של אינטרנט. חשוב להעלות סוגיה זו לדיון בצוות, להסתכל על הדברים גם מזווית ראייתם של הילדים, לבחון את הדברים בהקשר של המאפיינים הייחודיים והתרבות החדשה שנוצרת, להעלות דילמות, לאפשר מגוון דעות ותגובות ולגבש תובנות ודרכי התמודדות מותאמות.
- ◆ האינטרנט חי, נושם ומתפתח – מחובתנו ללמוד את מאפייניו, את התרבות המתהווה בו ולהתעדכן באופן שוטף.
- ◆ לאינטרנט פוטנציאל רב לקדם את עבודתנו כאנשי מקצוע: נגישות למידע מקצועי, לפורומים לשיתוף והיוועצות וכד'.

[באתר שפ"נט](#) ניתן למצוא מידע על נושא האינטרנט -

▪ [עלון מקוון 29 – מבוגרים משמעותיים במרחב האינטרנט](#)

- [עלון מקוון 18 – גלישה בטוחה ברשת](#)
- [עלון מקוון 17 – ילדים ובני נוער במרחב הוירטואלי](#)
- [ידע תיאורטי ויישומי](#)
- [תכניות התערבות](#)

תכניות ונהלים קיימים:

- [מערכת החינוך נגד אלימות מינית - שומרי סף ברשת, תש"ע](#). התכנית עוסקת בהעצמת תלמידים לזיהוי והושטת עזרה במצבים של פגיעות באינטרנט.
- [מערכת החינוך נגד אלימות מינית - פיתוח כלים לאיתור וזיהוי פגיעה מינית בקרב בני הגיל, תשע"א](#)
- ["בוחרים בחיים" – תוכנית למניעת אובדנות ופיתוח חוסן](#). התכנית כוללת פרק המתייחס לאינטרנט.
- תכנית [כישורי חיים](#) ליסודי ולחט"ב.
- פעילויות שפותחו במסגרת [היום להאומי לאינטרנט בטוח](#).

חוזר מנכ"ל

בחוזר מנכ"ל ["קידום אקלים בטוח והתמודדות עם אירועי אלימות במוסדות חינוך" תש"ע 1 \(א\)](#) יש התייחסות לפגיעה באמצעות האינטרנט, לצילום במהלך שיעור ולשימוש לרעה בתצלומים של תלמידים או מורים שנעשו בשטח בית הספר כמעשה אלימות ומוזכר הטיפול בהתאם. אחד הקריטריונים להערכת החומרה של האירוע הוא האם הפגיעה נעשתה בנוכחות רבים או בהפצה המונית באמצעים טכנולוגיים כגון האינטרנט.

אירועים חמורים הקשורים לאינטרנט נכללים בחובת הדיווח: פגיעה חמורה באמצעות האינטרנט (התחזות, הפצת תכנים פרטיים מביכים, אימים וכו'). שימוש בטלפון נייד לצילום בזמן שיעור, צילום ללא ידיעתו של המצולם, וכן שימוש לרעה בתצלומים של תלמידים או מורים שנעשו בשטח בית-הספר (איום בהפצה, חשיפה, עיוות ולעג, הפצה בטלפון נייד או באינטרנט).